

PORCELĀNA APGLEZNOŠANAS MĀKSĻA PROFESIONĀLĀS SOCIALIZĀCIJAS ASPEKTĀ

An art of porcelain painting in aspects of the professional socialization

Inese Brants

Latvijas Mākslas akadēmija, Kalpaka bulvāris 13, Rīga, Latvija,
e-pasts: inese.brants@inbox.lv

Abstract. *This report will take a brief look at socio-economic relation between porcelain painting artists, producers and consumers. The author will be drawing from the author's experience gained in the visiting and resident time in more than 10 European porcelain factories, collaboration with Art universities, leading the Porcelain painting workshops at International Art Teacher and Porcelain Painting Symposia in Latvia and abroad. Personal experience and studying of International Porcelain painters organization home pages and over 100 china painters websites made it possible to analyze and compare the possibility of vocational training, the artist's creative career opportunities, professional literature and the membership in the professional organizations and institutions.*

Porcelain painting art is ceramic technology – based result of individual creativity. The socio-economic relation interaction between artist, producer and consumer marked historically important stages of development of the porcelain painting art. The education plays the crucial importance on the social integration processes of artist. The professional stratification and integration process realizes in the there distinct and isolated groups of porcelain painters – 1. An artists integrated in the porcelain industry. 2. An artists integrated in the ceramic art structures. 3. Artists integrated in the china painters organized structures. Balance between self-expression needs and material needs of the individual artist inability to self-realization problems. Internal needs depended on the artist as creative personality viability in porcelain factory. The opportunity to create personal studio contribute to the development of porcelain painting art, but the artist does not guarantee the competitiveness of the market and material support to the existence. The need to ensure the existence powered of professional socialization processes that result in porcelain painting artists replace existing or fit into other professional and public bodies.

Latvia has its own tradition of porcelain art and great artists, but their creative potential sales opportunities in today's socio-economic conditions have not been investigated. In Latvia no more exist first group – in porcelain industry integrated artists, because porcelain industry no more existed. The third group, have not developed because the Latvian artists are not integrated into the International World China Painters organizations. In Latvia Porcelain painting as a hobby art are not very popular, so the knowledge and skills of porcelain painting is not yet a product of the request.

The author reveals the socio-economic stratification of professional interaction – induced effects on an artist's creative performance and points to the social background to create a typology of porcelain painting art objects.

Keywords: *socio-economic interaction between artists – producers – consumers, professional stratification, social background of typology of the porcelain painting art.*

Ievads

Latvijai ir savas porcelāna mākslas tradīcijas un ievērojami mākslinieki, bet viņu radošā potenciāla realizācijas iespējas mūsdienu sociāli ekonomiskajos apstākļos nav pētītas. Raksta autore analizē mūsdienu porcelāna mākslinieka karjeras iespējas, salīdzinot sabiedriski ekonomisko attiecību mijiedarbību starp mākslinieku, ražotāju un patērētāju Eiropas un Latvijas porcelāna mākslas attīstības kontekstā, kā arī aktualizē ar mākslinieka profesionālo socializāciju saistītus jautājumus – speciālā izglītība un darbs profesijā, profesionālās organizācijas un citas ar karjeras veidošanu saistītas iespējas.

Pētījumā ir izmantota kvalitatīvās un selektīvās pētniecības metode, kas ietver autores personīgo radošo darbību un pedagoģisko pieredzi, interviju, sarunu un novērojumu, uzkrātā informatīvā un vizuālā materiāla selektīvu atlasu un interpretāciju. Vizuālais materiāls, radošā un pedagoģiskā pieredze uzkrāta dažādu starptautisku porcelāna apgleznošanas kursu, semināru un simpoziju vadīšanas laikā. Autore ir piedalījusies porcelāna fabriku rīkotos

starptautiskos simpozijos, izpildījusi savus radošos darbus porcelāna fabrikās vai iepazīsies ar porcelāna ražošanu, apmeklējot Porcelāna fabrikas un fabriku muzejus *Rīgas Porcelāna rūpnīcā* Latvijā, *Jessia* Lietuvā, *Korosteņas un Borislavas porcelāna fabrikās* Ukrainā, *Imperatora Porcelāna fabrikā* Krievijā, *Walbrzych – Walbrzych un Christoph porcelāna fabrikās* Polijā, *Česky Porcelan* Čehijā, *Herend* Ungārijā, *Augarten* Austrijā. Sadarbojoties ar kaimiņvalstu mākslas augstskolām un izmantojot interneta resursus, autore ir pētījusi izglītības iegūšanas un darba iespējas, mācību un profesionālās literatūras pieejamību, sabiedrisko organizāciju darbību. Pētot porcelāna apgleznošanas mākslinieku integrāciju, tika apsekota profesionālo organizāciju darbība un pētītas vairāk kā 100 dažādu valstu porcelāna apgleznošanas mākslinieku mājas lapas, profesionālie žurnāli un profesionālās literatūras klāsts. Raksta autore atklāj sociālo aspektu ietekmi uz radošā procesa gala rezultātu un, balstoties uz secinājumiem, izvirza ideju par sociālo aspektu refleksiju porcelāna mākslas tipoloģijā.

Nozīmīgākie punkti porcelāna apgleznošanas mākslas attīstībā

Porcelāns ir viens no daudziem keramikas materiāliem ar izteikti specifiskām no keramikas tehnoloģijas atkarīgām īpašībām. Porcelāna apgleznošanas māksla ir viena no keramikas apakšnozarēm, kura savu izteikti tehnoloģisko īpašību dēļ strikti saglabā keramikas nozares robežas, bet plašo māksliniecisko iespēju dēļ, tās robežas paplašinās, iekļaujot tādas mākslas nozares kā glezniecību un grafiku. (Savage, G., Newman, H., 2000: 227).

Porcelāna apgleznošanas māksla ir keramikas tehnoloģijā bāzēts individuālās radošās darbības gala rezultāts.

Mākslinieka, ražotāja un patērētāja sabiedriski ekonomisko attiecību mijiedarbība iezīmē vēsturiski svarīgus attīstības posmus arī porcelāna apgleznošanas mākslā.

Ir pagājuši tikai 300 gadi, kopš Johans Fridrihs Betgers (*Johann Friedrich Bottge, 1682-1719*) 1708. gadā atklāja Eiropas cieto porcelānu un Meisenes porcelāna manufaktūras apgleznotājs un krāsu speciālists Johans Gregorius Herolds (*Johann Gregorius Horoldt, 1696-1775*) tehnoloģiski izstrādāja porcelāna virsglazūras 16 toņu krāsu paleti. (Schuster, B., 2008: 35-38).

Pirmās mehanizētās keramikas apgleznojuma tiražēšanas tehnikas parādījās 18. gadsimta beigās, attīstoties industrializācijai. 18. gadsimta vidū Fajansa ražotāji sāka izmantot vara gravīras zemglazūras dekolus. 1781. gadā anglis Harijs Beikers no Henlijas (*Harry Baker from Hanley*) patentēja vara gravīras plates dekolu iespiešanas tehnoloģiju. Turpmāk keramikas izstrādājumus iedalā 2 pamatkategorijās: ar roku dekorētos un mehāniski dekorētos izstrādājumos (Scott, 1994: 17-22).

20. gadsimta sākumā porcelāna apgleznošana piedzīvoja uzplaukumu un strauji izplatījās gan Eiropā, gan Amerikā. To veicināja ekonomiskais uzplaukums, tehniskie izgudrojumi, sieviešu emancipācijas kustība un *Art and Craft* kustības ietekme uz dekoratīvajām mākslām. No 1880. līdz 1890. gadam pirmo reizi kļuva pieejamas neliela izmēra apdedzināšanas krāsnis, darbināmas ar petroleju vai gāzi. 1882. gadā *Lecroix* Parīzē pirmo reizi uzsāka porcelāna krāsu tirdzniecību. Porcelāna apgleznošanas mākslas vētraiņo attīstību noslāpēja divi viens otram sekojošie pasaules kari (Lewing, 2007: 30).

20. gadsimta 50.-60. gados iezīmējās jaunu izteiksmes līdzekļu meklējumi keramikā. Bernarda Līča (*Bernard Leach, 1887-1979*) harisma un ilggadēja draudzība ar Japānas keramikas „nacionālo dārgumu” Šoji Hamadu (*Shoji Hamada, 1894-1978*) izraisīja pastiprinātu interesi par Japānas keramikas estētiku. Pītera Vulkosa (*Peter Vuolkos, 1924-1002*) un Rudi Autio (*Rudy Autio, dzim. 1926*) radošie meklējumi saistījās ar keramikas materiālā iekodētajām dekoratīvajām vērtībām. Netradicionālā pieeja izraisīja vētraiņu keramikas mākslas uzplaukumu visā pasaulē. Moderno tendenču rezultātā keramikas dekorēšana, tai skaitā porcelāna apgleznošana zaudēja aktualitāti (Lewing, 2007: 57).

20. gadsimta 70.-80. gados strauji attīstījās elektrisko keramikas apdedzināšanas krāšņu ražošana. Lietošanas vienkāršība izraisīja jaunu pacēlumu porcelāna apgleznošanas attīstībā. Tika nodibinātas skolas un profesionālās organizācijas. Sietspiedes dekolū apdrukā estētika bija atbilstoša vadošajiem mākslas virzieniem popartam, kičam un hiperreālismam. (Lewing, 2007: 172).

Porcelāna apgleznošanas mākslas attīstības nevienmērīgā dinamika reflektējas profesionālās stratifikācijas procesos. Ievērojami pieaudzis ar ražošanu nesaistīto mākslinieku daudzums. Izveidojusies jauna brīvo mākslinieku grupa (Lewing, 2007: 50). Laika periodā starp diviem pasaules kariem vadošo mākslas stilu abstrakcionisma, kubisma un konstruktīvisma izteiksmes līdzekļi bija diametrāli pretēji porcelāna klasiskajiem stiliem un neveicināja porcelāna apgleznošanas attīstību. Latvijā tieši pretēji, augstākie sasniegumi saistāmi ar porcelāna apgleznošanas darbnīcas BALTARS darbību no 1924. līdz 1928. gadam, Latvijas pirmās brīvvalsts laikā. Nepastarpināta tīrās glezniecības pārņemšana nacionāli konstruktīvā stilā uz porcelāna traukiem bija novatorisks solis pasaules porcelāna apgleznošanas vēsturē. BALTARA mākslinieki porcelāna glezniecībā ienāca kā nobrieduši un sabiedrībā pazīstami profesionāli mākslinieki. Katrs apgleznotais šķīvis tika veidots kā glezniecības darbs tādēļ krasi atšķīrās no Eiropas klasisko stilu bagātīgi dekorētā porcelāna, kā arī no avangardiskā „Aģitporcelāna” Krievijā. Pasaules atzinība tika gūta 1925. gadā Starptautiskajā dekoratīvi lietišķās mākslas izstādē Parīzē. Sabiedrības BALTARS kopējā kolekcija ieguva Zelta medaļu, kā arī mākslinieki Sigismunds Vidbergs ieguva zelta medaļu, bet Romāns Suta – bronzas. (Baranovska, Ļaviņa, Nemiševa, Raudzēpa, Zībiņa, 2012: 236).

Pēc J. Staļina kulta represiju pārtraukšanas, 20. gadsimta 60.-80. gados, atdzīvojās māksla Padomju Latvijā. N. Hruščova (PSRS vadītājs no 1953. līdz 1964. gadam) „atkušņa” laikā pasaules tendences jaunu izteiksmes līdzekļu meklējumos kļuva aktuālas arī Latvijā un izraisīja keramikas uzplaukumu. 1964. gadā tika izveidota Keramikas eksperimentālā darbnīca Ķīpsalā. Modernā keramikas mākslas valoda, kā arī individuālai jaunradei „nedraudzīgā” atmosfēra Rīgas Porcelāna rūpnīcas abās filiālēs neveicināja porcelāna apgleznošanas mākslas attīstību ārpus ražošanas ietvariem.

Latvijas otrās brīvvalsts laiks izvērtās traģisks Latvijas porcelāna ražošanai. Pēc bankrota izglābtā Rīgas Porcelāna rūpnīcas porcelāna kolekcija kļuva par pamatu Rīgas Porcelāna muzeja izveidošanai 2001. gadā. Šodien nelielais muzejs ir nozīmīgs Latvijas porcelāna mākslas attīstībā, jo tas ne tikai glabā Latvijas porcelāna vēsturi, bet, izvērsot plašu izstāžu un muzejpedagoģijas darbību, no vienkārša kolekcijas glabātāja ir kļuvis par aktīvu Latvijas porcelāna mākslas propagandētāju (www.porcelanamuzejs.lv).

20. gadsimta 80. gados aizsākās Porcelāna apgleznošanas simpoziju darbība (1989, 1993, 1994) Mākslinieku Savienības radošajā namā Dzintaros. Kopš 1999. gada Porcelāna apgleznošanas simpozijus Latvijas Mākslinieku savienības starptautiskajā izglītības un kultūras centrā Zvārtavas pilī ar Valsts Kultūrkapitāla Fonda atbalstu organizē Latvijas Mākslinieku savienība, bet 2007., 2009., 2011., 2013. gados Starptautiskos porcelāna apgleznošanas simpozijus TOGETHER organizēja Latvijas Mākslas akadēmijas Keramikas katedra (skat. 1.-6. att.).

Simpoziju darbības rezultātā ir izveidojusies ZVĀRTAVAS PILS PORCELĀNA KOLEKCIJA. Tās krājumā ir 77 autoru 204 mākslas darbi, kuri eksponēti Zvārtavas pilī. Tāpat kā BALTARA porcelāns, Zvārtavas pils porcelāna kolekcija uzskatāma par avangardisku, jo krasi atšķiras no Amerikā izplatītā reālistiskā un Eiropas klasiskā porcelāna apgleznošanas stila. Cītu nozaru profesionālu mākslinieku iesaistīšanās porcelāna apgleznošanā dod iespēju nestandarta attieksmei pret porcelāna apgleznošanas materialitātes izpratni un rosina māksliniekus eksperimentiem un jaunu izteiksmes līdzekļu meklējumiem.

Sociāli ekonomisko attiecību mijiedarbība starp mākslinieku, ražotāju un patērētāju porcelāna apgleznošanas mākslā

Kādas sabiedriski ekonomiskās attiecības pastāv starp porcelāna apgleznošanas mākslu, tās radītājiem un patērētājiem un kāda ir to savstarpējā mijiedarbība? Diskutējot par šo jautājumu, ir jādefinē jēdzieni „mākslinieks”, „ražotājs”, „patērētājs” porcelāna apgleznošanas mākslas kontekstā.

Mākslinieks ir persona, kura nodarbojas ar porcelāna apgleznošanu un kuras radošās darbības rezultātā rodas apgleznoti mākslas porcelāna izstrādājumi. Mākslinieka radītais mākslas darbs nonāk pie patērētāja gan kā unikāls mākslas darbs gan kā tirāžēts mākslas produkts. Valters Benjamins norāda, ka „līdz ar tehniskās reproducēšanas metodēm mākslas izstādāmība ir pieaugusi tik lielā mērā, ka kvantitatīvā pārbīde starp abiem poliēm pārvēršas par kvalitatīvu pārmaiņu” (Benjamins, 2005: 157-163).

Ražotājs ir rūpniecības uzņēmums, kurš ražo sabiedriska patēriņa produktu, šajā gadījumā porcelāna izstrādājumus. Rūpnīca, slēdzot līgumu ar mākslinieku, pērk mākslinieka radošo potenciālu, un, maksājot darba algu un samaksājot par ražošanas etalonu, nopērk autortiesības. Ražotājs var būt arī individuāls mākslinieks vai mākslinieku grupa, kas apglezno un pārdod savus porcelāna izstrādājumus.

Patērētājs ir indivīds vai sabiedriska struktūra, kas ir gan mākslinieka, gan ražotāja radītā produkta adresāti un lietotāji, kuri atkarībā no savām vajadzībām, zināšanām un materiālajām iespējām iegādājas un lieto porcelāna izstrādājumus:

- māsaimniecībā patērētāja lomā var būt jebkurš indivīds;
- peļņas gūšanas nolūkos starpnieki starp ražotāju un patērētāju ir tirdzniecības uzņēmumi, veikali, mākslas saloni un mākslas galerijas;
- kolekcionāri, kas iegādājas un krāj sistematizēti vienveidīgus mākslas priekšmetus, ir patērētāji;
- arī muzeji, kas uzglabā, zinātniski apstrādā, pētī, eksponē un popularizē mākslas priekšmetus, lai tos saglabātu kā kultūras un mākslas vērtību, ir patērētāji.

Sabiedriski ekonomisko attiecību mijiedarbībā starp mākslinieku, ražotāju un patērētāju novērojamas vairākas problēmas mākslinieka attiecībās gan ar ražotāju, gan patērētāju. Ražošanā nodarbinātam māksliniekam tiek radīti tehnoloģiski visideālākie darba apstākļi, kā rezultātā izveidojas materiāla un tehnoloģiska rakstura „atkarība” no darba devēja - ražotāja.

1. attēls. Porcelāna māksliniece Tatjana Afanasjeva vietā Imperatora Porcelāna fabrikā Sankt Pēterburgā

2. attēls. Vadošā mākslinieka darba vietdarba Herend porcelāna fabrikā Ungārijā

Mākslinieka individuālās radošās pašizteiksmes iespējas jūtami ierobežo darba līguma nosacījumi, pasūtītāja izvirzītās prasības un fiziskais darba noslogojums. Darba devēja izpratne par radošas personības individuālajām vajadzībām ne vienmēr sakrīt ar mākslinieka personīgajām radošās izpausmes un pašapliecināšanās vēlmēm. Ražošanā nodarbinātam

māksliniekam bieži vien pietrūkst laika un spēka personīgai radošai izaugsmei. (skat. 1. un 2. att.). Pašrealizācijas problēmas bāzējas indivīda nespējā sabalansēt materiālās vajadzības ar pašizteiksmes nepieciešamību. Radošas personības iekšējo vajadzību apmierināšana ir atkarīga no mākslinieka kā radošas personības realizēšanās iespējām ražošanas uzņēmumā

Porcelāna ražošana ir attīstīta valstīs, kurās ģeoloģiski atrodas porcelāna izgatavošanai nepieciešamās izejvielas. Tādēļ, piemēram, Vācijas var dēvēt par porcelāna ražošanas lielvalsti, turpretī daudzās valstīs porcelānu neražo vispār. Nevienmērīga darba tirgus apstākļos porcelāna apgleznošanas mākslinieki it kā ir radoši brīvi indivīdi bez darba iespējām savā profesijā. Pateicoties keramikas tehnoloģiju attīstībai, mūsdienu mākslinieks vairs nav atkarīgs no ražotāja un viņa garantētajām porcelāna izgatavošanas tehnoloģijām. Iespēja radīt personīgo materiāli tehnisko bāzi veicina porcelāna apgleznošanas mākslas attīstību, bet negarantē mākslinieka konkurētspēju tirgū un materiālo nodrošinājumu eksistencei ar individuālu radošo darbu. Ja nav porcelāna ražošanas, māksliniekam nav darba iespēju. Nelabvēlīgos ekonomiskajos apstākļos iestājas mākslas patēriņa kritums. Eksistences nodrošināšanas nepieciešamība iedarbina profesionālās resocializēšanās procesus, kuru rezultātā porcelāna apgleznošanas mākslinieki nomaina esošās vai iekļaujas citās profesionālās struktūrās (skat. 3. att.).

Iesaistīšanās ar specialitāti nesaistītos līgumdarbos, stāšanās darba attiecībās ar citas nozares darba devēju, kā arī sava biznesa attīstīšana citā nozarē ir norāde uz pārstrukturēšanās procesiem, kuru rezultātā porcelāna apgleznošana kļūst par mākslinieka mīļāko nodarbošanos un radošu izpriecu. Porcelāna ražošanas neesamības un mākslinieku sociālās pārstrukturēšanās rezultātā porcelāna apgleznošanas māksla sāk attīstīties kā hobiju māksla (skat. 4. att.).

3. attēls. LVU pasniedzēja, TLMS „Vāpe” ilggadīgā vadītāja porcelāna māksliniece Helga Ingeborga Melnbārde

4. attēls. Porcelāna apgleznošanas entuziasti, dažādu nozaru mākslinieki, Starptautiskā Porcelāna apgleznošanas simpozija Together 2011 dalībnieki Zvārtavā

Sabiedriski ekonomisko attiecību mijiedarbībā starp izglītību, patērētāju un mākslinieku atklājas izglītības nozīmīgā loma profesionālās socializācijas procesos, ar profesionālo darbību saistīto normu, vērtību un priekšstatu internalizēšanā, kura sevī ietver karjeras izvēli, tai atbilstošu zināšanu un iemaņu apgūšanu un profesionālās darbības uzsākšanu. Izglītība kā porcelāna apgleznošanas māksliniekam nepieciešamais zināšanu un prasmju kopums mūsdienās apgūstams dažādos veidos.

Senākais apmācības veids ir aroda skolas, kurās ražotājs pats apmāca savus nākamos darbiniekus. Tradicionāli pie daudzām porcelāna rūpnīcām pastāv skolas, kurās var apgūt porcelāna apgleznošanas mākslinieka – meistara vai formu dizainera – meistara arodu, kā arī citus ar porcelāna ražošanu saistītus amatus. Informācija par mācību iespējām ir atrodamā interneta vietnēs, piemēram, www.meissen.de, www.herend.com/manufactory/school/

professions, www.sevresciteraniques.fr. Šādu izglītību ieguvis porcelāna apgleznotājs strādā par apgleznošanas meistar. Piemēram, Sevras Porcelāna fabrika (Francija) uzņem audzēkni amata apmācībai trīs gadus pirms strādājošā mākslinieka / meistara aiziešanas pensijā. Uzņemtais audzēknis saņem valsts stipendiju, apgūst zīmēšanu, gleznošanu, veidošanu, mākslas vēsturi un mācās amatu pie meistara, kuru aizstās pēc 3 gadiem.

Akadēmiskā mākslas izglītība no 19. gadsimta beigām un 20. gadsimta sākuma mākslas koledžu, mākslas akadēmiju un institūtu keramikas nodaļās kopā ar virpošanu, formu dizainu, dažādām keramikas dekorēšanas tehniku mākām un keramikas tehnoloģiju lielākā vai mazākā mērā porcelāna apgleznošana, kā viena no keramikas dekorēšanas tehnikām, ir iekļauta mācību programmās. Lielākajai daļai keramikas mākslinieku ar bakalaura vai maģistra grādu ir zināšanas keramikas tehnoloģijā un viņi izmanto virsglazūras dekorēšanas tehnikas savā mākslā (Lewing, 2007: 59).

Porcelāna apgleznošanu var apgūt speciālās porcelāna apgleznošanas skolās vai dažādās mākslas skolās kā izvēles kursu. Piemēram, Anglijā kopš 1979. gada darbojas Starptautiskā Vestfildhausas (*Westfieldhouse*) porcelāna apgleznošanas skola. Diferencēta līmeņa divu gadu apmācībā topošie mākslinieki var apgūt akvareļa glezniecību un klasiskās Eiropas porcelāna apgleznošanas tehnikas. Pēc apmācības viņi saņem porcelāna apgleznošanas mākslinieka diplomu. Līdzīgas skolas atrodamas arī citās Eiropas valstīs ar bagātām porcelāna mākslas tradīcijām – Vācijā, Itālijā, Francijā. Latvijā pamatzināšanas porcelāna apgleznošanā nelielā apjomā ir iekļautas Rīgas Dizaina un Mākslas vidusskolas un Latvijas Mākslas Akadēmijas keramikas nodaļu mācību programmās. Rīgas ziemeļu rajona bērnu un jauniešu centrā „Laimīte” 17 gadus darbojas vienīgā Bērnu Porcelāna apgleznošanas studija Latvijā, mākslinieces Ineses Brants vadībā (skat. 5., 6. att.). Tomēr ir jāiegulda daudz pūļu pašizglītībā, lai ar porcelāna apgleznošanu nodarbotos profesionālā līmenī.

5. attēls. I. Brants porcelāna apgleznošanas paraugdemonstrējumi Zvārtavā

6. attēls. Porcelāna apgleznošanas studija BJC Laimīte

Informācija par profesionālo apmācību porcelāna apgleznošanā ir atrodama dažādās interneta vietnēs (piemēram, www.westfieldhouse.co.uk, www.matearts.com). Koledžas izglītības līmenis parasti netiek piedāvāts, bet atsevišķas porcelāna rūpnīcas mēdz rīkot apgleznošanas kursus interesentiem un mākslas mīļotājiem (www.meissen.de, www.rigoulene.com).

Porcelāna apgleznošanu var mācīties arī dažu dienu semināros, kurus organizē dažādas mākslas skolas un izglītības centri, vasaras periodā pieaicinot pazīstamus māksliniekus, kuri demonstrē viena motīva gleznošanu vienā tehnikā. Piemēram, tējas rožu gleznošana ar Siliju Evansu (*Selie Evans*) vai angļu lauku ainavas gleznošana ar Džilu Eganu (*Jill Egan*). Informācija par apgleznošanas kursiem atrodama gandrīz visās porcelāna apgleznotāju mājas lapās (piemēram, www.china-painting-list.com).

Porcelāna apgleznošanu var apgūt arī internetā. Kļūstot par Starptautiskā Porcelāna apgleznotāju interneta portāla maksas biedru, iespējams saņemt dažādu profesionāli izglītojošu informāciju un mācību filmas. Porcelāna apgleznošanas skolu vai studiju mājas lapās var iegādāties sīki izstrādātas viena motīva gleznošanas instrukcijas. Interneta vietnēs var pasūtīt darbam nepieciešamos materiālus un rokasgrāmatas, kā arī noskatīties gleznošanas demonstrējumus (piemēram, www.porcelain-painters.com, www.youtube.com/watch?v=FeJXehWjn5k, www.youtube.com/watch?v=Ono0UDOfv70, www.ppio.com). Porcelāna apgleznošanu var mācīties privāti pie māksliniekiem vai iepazīties ar to muzejpedagoģijas ietvaros (piemēram, www.porzellanmalerei.com/seite_2.htm, www.porcelanamuzejs.lv).

Porcelāna apgleznotāju profesionālo organizāciju veidošanās sabiedriski ekonomisko attiecību izmaiņu rezultātā

Dažāda līmeņa un satura mācību iespējas porcelāna apgleznotāja kvalifikācijas iegūšanā rada divas izteikti atšķirīgas un savstarpēji sociāli nošķirtas porcelāna mākslinieku grupas. Pirmo grupu veido porcelāna apgleznošanas mākslinieki ar akadēmisku vai profesionālu izglītību keramikā. Tie ir profesionāli keramiķi, kuri savā radošajā darbā prot izmantot porcelāna apgleznošanas tehnikas, kuri iekļaujas gan ražošanā, gan dažādās vietējās un starptautiskās keramikas mākslinieku organizācijās un apvienībās. Otrajā grupā ir ierindojami dažādosursos un porcelāna apgleznošanas skolās sertifikātus ieguvušie mākslinieki, kuri ir apvienojušies starptautiskās vai reģionālās porcelāna apgleznotāju un apgleznošanas skolotāju organizācijās. Piemēram, Starptautiskās Porcelāna apgleznotāju un skolotāju organizācijas (IPPAT) un Pasaules porcelāna apgleznotāju organizāciju (WOCP) biedri aktīvi nodarbojas ar porcelāna apgleznošanas popularizēšanu, mācīšanu, kursu organizēšanu un darbam nepieciešamo materiālu tirdzniecību.

Atšķirība starp šīm grupām ir tā, ka keramiķi nodarbojas arī ar formas veidošanu un ļoti labi orientējas keramikas tehnoloģijās. Turpretī otras grupas porcelāna apgleznošanas māksliniekiem pietrūkst zināšanu keramikas tehnoloģijās un 3D formas veidošanā, tāpēc apgleznošanai izmanto gatavus rūpnieciski ražotus porcelāna izstrādājumus. Tieši profesionālās keramikas izglītības trūkums neveicina otrās grupas porcelāna apgleznošanas mākslinieku integrēšanos keramikas mākslinieku struktūrās, bet liek apvienoties un dibināt jaunas profesionālās organizācijas. Plašāka informācija par tām ir iegūstama šādās interneta vietnēs: www.wocporg.com/index.html, www.porcelainpainters.com, www.ipatinc.com, www.ppio.com, www.apat.org.au, www.posliiniplus.org, www.porcelainpainters.com, www.china-painting-list.com, www.apat.org.au.

Attīstītā patērētāju sabiedrībā, pieaugot kultūras patēriņam, veidojas pieprasījums pēc kvalitatīva brīvā laika pavadīšanas iespējām, tai skaitā dažādām kreatīvās darbības formām, kas izriet no visiem zināmās A. Maslova „piramīdas” tiem pakāpieniem, kas attiecas uz nepieciešamību būt atzītam citu sabiedrības locekļu vidū un pašizpaušmes nepieciešamību. Porcelāna apgleznošanas māksla ir viena no tām jomām, kas rada labumus, kuri spēj apmierināt augšminētās nepieciešamības. Šodienas attīstīto tehnoloģiju pasaulē porcelāna apgleznošana ir saistoša gan kā radošs, gan arī kā relaksējošs pašizpaušmes veids. Kreatīvo darbību attīstības rezultātā rodas nepieciešamība pēc zināšanām un prasmēm, bet porcelāna apgleznošana ir piemērota hobijs tipa mākslām. Pieprasījums rada piedāvājumu un zināšanas par porcelāna apgleznošanu kļūst par precī. Ja pakalpojums ir pieprasīts, tad tas kļūst tirgus spējīgs, iegūst cenu un kļūst par precī (Počs, 2008).

Brīvā laika mākslas attīstība veicina dažādu apgleznošanas kursu veidošanos Eiropā, bet jo īpaši Amerikā un Austrālijā. Neskatoties uz apgleznotā porcelāna plašo piedāvājumu daudzajās mājas lapās, uzkrītoši lielākā daļa tajās ir veltīta dažādiem maksas kursiem un semināriem. Tas nozīmē, ka mākslinieka patērētājam adresētais produkts ir zināšanas un

prasmes porcelāna apgleznošanā. Patērētāja vēlme nodarboties ar porcelāna apgleznošanu padara izglītību par pieprasītāku precī nekā apgleznota porcelāna izstrādājumi.

Profesionālās stratifikācijas procesu izraisītās sekas saskatāmas porcelāna apgleznošanas mākslinieku profesionālajā strukturējumā, kurā pastāv trīs atšķirīgas un savrupas grupas:

- ražošanas strukturās integrētie porcelāna mākslinieki;
- keramikas mākslas strukturās integrētie porcelāna mākslinieki;
- porcelāna apgleznotāju organizētās strukturās integrēti porcelāna apgleznošanas mākslinieki.

7. attēls. Latvijas mākslinieku savienības biedre, porcelāna māksliniece Maruta Raude

8. attēls. Skats Marutas Raudes darbnīcā

Latvijā porcelāna virsglazūras apgleznošana attīstās kā porcelāna māksla keramikas ietvaros vai kā profesionālu mākslinieku hobija māksla, ja mākslinieki nav keramiķi. (skat. 7. un 8. att.). Negatīvu ietekmi uz porcelāna apgleznošanas attīstību amatieru vidē atstāj informācijas trūkums un augstās izmaksas, kā arī vienkāršā inovatīvo materiālu lietošana. Amatieru vidē apgleznošana nav populāra, tādēļ zināšanas un prasme apgleznot porcelānu Latvijā vēl nav kļuvušas par pieprasītu precī.

Latvijā pastāv tikai otrā mākslinieku grupa – starptautiskās keramiķu un vietējās mākslas strukturās integrējušies mākslinieki. Pirmā grupa, ražošanā integrēti porcelāna mākslinieki, vairs nepastāv, jo Latvijā vairs nav porcelāna ražošanas. Arī trešā mākslinieku grupa Latvijā nepastāv, jo Vispasaules porcelāna apgleznotāju organizētajās strukturās Latvijas Porcelāna mākslinieki nav integrējušies. Iegūtās akadēmiskās izglītības dēļ tie orientējas uz profesionālu mākslinieku organizācijām, tādēļ tie identificējami kā otrās grupas pārstāvji.

N. Lūmans ir teicis, ka „priekšmeta pašidentitāti raksturo tā atšķirība no citiem priekšmetiem.” (Luhmann, 2000: 114). Savukārt mākslinieku integrācijas procesa rezultātā izveidojās tās atšķirības, pēc kurām nosakāma mākslas darba pašidentitāte. Pēc kādām pazīmēm mūsdienu kultūrvīdē var identificēt porcelāna apgleznošanas mākslu un kādi ir mākslas darba „sociālās izcelsmes” noteiktie tipi?

Pirmais mākslas darba tips ir saimnieciskais porcelāns – visplašāk pielietojamais un visbiežāk sastopamais porcelāna veids, paredzēts izmantošanai mājāsaimniecībā. Tas ir rūpnieciski ražots plaša patēriņa produkts – trauki, kuru formas un dekorējuma dizainu izstrādājis mākslinieks dizainers. Trauku dekorēšanā izmantotas mehanizētās tīražēšanas tehnoloģijas, šajā gadījumā apgleznojuma dizains tiek radīts nolūkā to tīražēt un uz porcelāna tiek reproducēts ar dekolū apdrukā starpniecību (izņemot tādus reklāmdrukā veidus kā tampondrukā, termoplastiskā apdrukā, kuri neatbilst keramikā tehnoloģijai). Ar dekolū apdrukā uz porcelāna virsmā var tikt reproducēti ievērojamā mākslinieku darbi. Porcelāna izstrādājumus marķē ar ražotāja zīmi.

Otrais mākslas darba tips ir porcelāna ražošanas uzņēmuma nodrošinātajos tehnoloģiskajos apstākļos mākslinieka radīts unikāls mākslas darbs, parasti reprezentatīvs pasūtījums, vai autora darbu nelielas komerciālas tirāžas. To marķē ar ražotāja zīmi un mākslinieka parakstu.

Trešais mākslas darba tips ir porcelāna izstrādājumi, tiražēti augstas kvalitātes mākslas vai vēsturiskā porcelāna replikas, kas ražoti porcelāna ražošanas uzņēmumā, izmantojot porcelāna apgleznošanas meistaruru roku darbu. Tie ir marķēti ar ražotāja vai ražotāja un izpildītāja zīmēm.

Ceturtais mākslas darba tips ir mākslinieka individuāli radīts unikāls mākslas darbs:

- uz mākslinieka paša radītas formas izpildīts apgleznojums ar porcelāna krāsām, marķēts ar autora parakstu;
- mākslas darbs, kas izpildīts ar porcelāna apgleznošanas krāsām uz gatava glazēta rūpnieciski ražota porcelāna izstrādājuma, marķēts ar porcelāna ražotāja zīmi un autora parakstu.

Piektais mākslas darba tips ir vēsturisks porcelāns, kurš var būt gan unikāls roku darbs, gan ekskluzīvs autora tiražēts priekšmets, gan rūpnieciski tiražēts masu produkts, kā arī mūsdienās ražota vēsturiska izstrādājuma replika. Dekorējums var būt gleznots ar roku vai uzņemts ar vara plates, litogrāfijas, sietspiedes dekolū drukus, zīmogdruku, šablondruku vai smidzināšanas tehnikā. Vēsturiski izstrādājumi var būt dekorēti kombinētās tehnikās, izgatavoti porcelāna ražošanas uzņēmumā vai porcelāna apgleznošanas darbnīcā. Parasti apzīmēti ar ražotāja lietotām speciālām marķēšanas zīmēm, pēc kurām identificē porcelāna izstrādājuma izcelsmes laiku, vietu un izplatību, autoru, materiālo un māksliniecisko vērtību.

Secinājumi

Profesionālās stratifikācijas procesu izraisītās sekas saskatāmas porcelāna apgleznošanas mākslinieku profesionālajā strukturējumā, kurā pastāv trīs atšķirīgas un savrupas grupas: 1) ražošanas struktūrās integrētie porcelāna mākslinieki; 2) keramikas mākslas struktūrās integrētie porcelāna mākslinieki; 3) porcelāna apgleznotāju organizētās struktūrās integrēti porcelāna apgleznošanas mākslinieki.

Latvijā Porcelāna virsglazūras apgleznošana attīstās kā porcelāna māksla keramikas ietvaros vai kā profesionālu mākslinieku hobija māksla, ja mākslinieki nav keramiķi. Amatieru vidē zināšanas par porcelāna apgleznošanu profesionālā līmenī nav pieprasīta prece. Latvijā nav ražošanā integrētu mākslinieku, jo vairs nepastāv pati ražošana. Iegūtās akadēmiskās izglītības dēļ Latvijas mākslinieki orientējas uz profesionālām mākslinieku organizācijām un Vispasaules porcelāna apgleznotāju organizētajās struktūrās nav iestājušies.

Apskatot porcelāna apgleznošanas mākslinieku sociālās integrācijas un stratifikācijas procesus, autore atklāja porcelāna apgleznošanas mākslas „sociālās” izcelsmes ietekmi uz porcelāna mākslas tipoloģiju. Zināšanas un spēja izsekot un atpazīt porcelāna apgleznošanas mākslas priekšmeta „sociālo” izcelsmi, kura ir tieši atkarīga no mākslas izglītības un porcelāna apgleznošanas mākslinieka integrācijas dažādās sociāli ekonomiskajās struktūrās, ļauj, balstoties uz Nacionālā krājuma priekšmetu vērtības noteikšanas vadlīnijām, daudz precīzāk saskatīt un noteikt tās atšķirības, kādas pastāv starp it kā līdzīgiem porcelāna izstrādājumiem, zinātniski pilnvērtīgāk aprakstīt porcelāna mākslas izstrādājumus, noteikt dekorējuma veidu un saskatīt dekorēšanā izmantotās tehnikas, atklāt porcelāna mākslas priekšmeta unikalitāti, māksliniecisko un komerciālo vērtību (Vadlīnijas Nacionālā krājuma priekšmetu vērtības noteikšanai naudas izteiksmē, 2006).

Literatūra un avoti

1. Savage, G., Newman, H. (2000). *All Illustrated Dictionary of Ceramics*. London : Thames & Hudson.
2. Schuster, B. (2008). *The Porcelain Museum*. Edition Leipzig.
3. Skott, P. (1994). *Ceramics and Print*. A & C London,: A & C.
4. Lewing, P. (2007). *China Paint & Overglaze*. By The American Ceramic Society.
5. Baranovska, I., Ļaviņa, D., Nemiševa, L., Raudzēpa, V., Zībiņa, Z. (2012). *Rīgas mākslas porcelāns 1925-1940. Izstādes katalogs*. Latvijas Nacionālais mākslas muzejs.
6. Rīgas Porcelāna Muzejs. (b. g.). Skatīts 15.05.2013. <http://www.porcelanamuzejs.lv>.
7. Benjamins, V. (2005). *Mākslas darbs tā tehniskās reproducējamības laikmetā. Iluminācijas*. Rīga: LMC.
8. Počs, J. (2008). *Kultūras industrija un tās nozīme tautsaimniecībā*. Konferences „Laikmetīgā māksla Latvijā” referāta tēzes, Rīga.
9. Luhmann, N. (2000). *Art As a Social System*. Stanford University Press.
10. Vadlīnijas Nacionālā krājuma priekšmetu vērtības noteikšanai naudas izteiksmē. Ministru kabineta noteikumi Nr. 956. (21.11.2006., Rīga, prot. Nr. 61 5.§). Noteikumi par Nacionālo muzeju krājumu. 6. pielikums. Skatīts 16.05.2013. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=124955&from=off>.
11. Ministru kabineta noteikumi Nr. 1102, Rīgā 29.09.2009. (prot. Nr. 63 8.§). Grozījumi Ministru kabineta 21.11.2006. noteikumos Nr. 956 “Noteikumi par Nacionālo muzeju krājumu”. Skatīts 18.07.2013. <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=198609>.
12. Ineses Brants fotoattēli: Nr. 1., Nr. 2., Nr. 3., Nr. 4., Nr. 5., Nr. 6., Nr. 7., Nr. 8.